

Azərbaycan Respublikasının Hasilat Sənayesində Şəffaflıq üzrə 2016-cı il hesabatına müstəqil ekspertlərin R Ə Y İ

Azər Mehtiyev
İnqilab Əhmədov
İlham Şaban

Təqdimatın məzmunu

- MHŞT hesabatlarından fərqlilik
- Hüquqi və fiskal rejimlə bağlı qeydlər
- Lisenziyalar və sazişlər sahəsində problemlər
- Mədən sənayesinin icmalılı ilə bağlı qeydlər
- Nəqletmə gəlirlərinə aydınlıq gətirilməsi
- Dövlət müəssisələrinin müvafiq dövlət qurumları ilə münasibətləri və maliyyə axınları
- Sosial xərclər və kvazi-fiskal fəaliyyətlər
- Üzləşmə prosesi və onun nəticələri
- Nəticələr

MHŞT hesabatlarından fərqlilik

- Hesabatın məzmunu MHŞT hesabatlarından demək olar ki fərqlənmir, ardıcılıq və məzmun prinsip etibarı ilə qorunub saxlanmışdır;
- “Vətəndaş Cəmiyyətinin İştirakı” bölümü
- “Hasilat Sənayesi şirkətlərinin dövlət qurumları ilə rolu” təsviri əlavə edilib
- “Tövsiyələrin icrası cədvəli” məlum səbəbdən hazırkı hesabatda yoxdur

Hüquqi və fiskal rejim

- “Hüquqi rejim” altbölməsi demək olar ki, 2015-ci il MHŞT Hesabatında olduğu kimi təkrar verilib
- Yalnız “Hasilat sənayesində şəffaflığın və hesabatlılığın artırılması ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 5 aprel 2017-ci il tarixli Fərmanı əlavə edilib
- Hüquqi sənədlərin siyahının tamamlanmasına və daha dəqiq təqdim edilməsinə ehtiyac var

Lisenzialar və sazişlər

“Yerin təki haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (13 fevral 1998-ci il, № 439-IQ)

Maddə 13. Yer təkinin istifadəyə verilməsi

- Yerin təki istifadəyə müsabiqə, hərrac və birbaşa danışıqlar əsasında verilir. Yerin təkinin istifadəyə birbaşa danışıqlar yolu ilə verilməsi istisna hallarda müvafiq icra hakimiyyəti orqanının qərarı əsasında həyata keçirilir”.

Qanunun qəbul edilməsindən 20 ilə yaxın bir zaman keçməsinə baxmayaraq, yerin təkinin istifadəyə birbaşa danışıqlar yolu ilə verilməsini nəzərdə tutan istisna halların nədən ibarət olması hələ də qanunvericilik qaydasında dəqiqləşdirilməyib.

Lisenzialar və sazişlər

- Hasilatın pay bölgüsü sazişlərinin (“HPBS”) əhatə etdiyi məsələləri tənzimləyən ayrıca xüsusi qanun mövcud deyil və potensial investorun seçim meyarları qanunvericilikdə nəzərdə tutulmamışdır (*Hesabat, səh. 24*)

Bunun fəsadları:

- təcrübədə ayrı-ayrı HPBS-nə fərqli yanaşma ortaya qoyulur
- bir çox sazişdə iştirak edən şirkətlər və onların bu sazişlərə cəlb edilməsinin əsaslandırılması barədə məlumatlar ictimaiyyətə təqdim olunmur
- belə sazişlərə yenidən baxılması yaxud müddətinin uzadılması halları ilə bağlı məsələlərin tənzimlənməsində qeyri-müəyyənliklər yaradır (məsələn, AÇG sazişinin yenilənməsi);
- “Yerin təki haqqında” Qanunda belə sazişlərin uzadılma müddəti haqqında konkret hədd göstərilməyib

Mədən sənayesinin icmalı

- bu dəfə hesabat dövrünə qədər Azərbaycanda neft və qaz hasilatı sahəsində imzalanan HPBS-nin sayı, habelə hazırda fəaliyyətdə olanların və hüquqi qüvvəsini itirmişlərin sayı haqda məlumatlar verilib;
- daha bir yenilik: neft və qazın real ixrac həcmələri bəzədə məlumatlar hesabatda əksini tapıb (cədvəl (12b) “2014-2016–ci illər ərzində gömrük orqanlarında rəsmiləşdirilməsi başa çatdırılmamış ixrac olunan malların həcmi”)
- Hesabata ölkədə olan karbohidrogen yataqları (dəniz və quruda olanlar göstərilməklə), yataqların hazırda istismarda olanları və bunların istehsal gücü haqqında məlumatları əlavə etmək yaxşı olardı (*mənbə: SOCAR-ın illik fəaliyyət hesabatı*);
- Hesabatda ölkənin neft və təbii qaz ehtiyatları ilə bağlı daha ətraflı məlumatlar verilə bilər (*mənbə: BP Statistical World Energy Review*)

Qızıl və gümüş hasilati

- yeganə dəyişiklik yataqların coğrafiyasını özündə əks etdirən xəritənin təsviridir: 3 yeni yataq – Dağkəsəmən, Kürəkçay və Göydağ (Naxçıvan Muxtar Respublikası) əlavə edilib
- qızıl və gümüş ehtiyatları haqqında məlumata 2015-ci ildən fərqli olaraq rast gəlinmir
- Audit şirkəti bunu Azərbaycan Respublikası dövlət sirri haqqında qanuna edilən dəyişikliklə izah edib
- əksər dağ-mədən MHŞT ölkələri, qonşu Qazaxıstan da daxil olmaqla, bu tip məlumatları dövlət sirri saymır və mütəmadi olaraq hesabatlarında dərc edirlər

Nəqletmə gəlirləri

- hesabatda nəqletmə gəlirləri ilə bağlı məlumat ənənəvi olaraq dolğun deyil və qarışıq xarakter daşıyır
- mövcud kəmərlərin statusu ilə bağlı məlumat kənar oxucu üçün aydın deyil və əlavə sual doğurur
- kəmərlərlə bağlı daha çox onların texniki xarakterli məlumatı üstünlük təşkil edir, amma gəlirliliklə bağlı vacib məlumat kölgədə qalır
- boru kəmərlərinin ölkə xəzinəsinə gəlir axını fərqli kanallarla daxil olur (hazırda yalnız Bakı-Supsadan ARDNF-a tranzit haqları daxil olur)
- Dövlət başçısının 22 iyul 2011-ci il tarixli Fərmanı: “BTC Co.” şirkətindən daxil olan dividend artıq Neft Fonduna deyil, SOCAR-a ödənilməyə başlanılıb. Həmin vaxtdan bəri BTC-nin dividend olaraq Azərbaycana gətirdiyi gəlirlər haqda heç bir məlumat MHŞT hesabatında verilmir

Dövlət müəssisələrinin müvafiq dövlət qurumları ilə münasibətləri və maliyyə axınları

- Hesabatda SOCAR-la dövlət qurumları arasında maliyyə axınları barəsində verilən məlumatlar (səh. 29 və 33) natamam xarakter daşıyır: şirkətlə digər dövlət qurumları arasında olan maliyyə axınları haqqında məlumatlar verilməyib (*mənbə:SOCAR-ın 2016-cı il üzrə Maliyyə Hesabatının 48-ci səhifəsində (7-ci qeyd)*)
- Şirkətin 2016-cı ildə təsis etdiyi “SOCAR Kapital” MMC haqqında məlumat yoxdur
- SOCAR-ın hər il 3 hesabat (illik maliyyə hesabatı, illik fəaliyyət hesabatı və illik davamlı inkişaf hesabatı) açıqladığı qeyd edilməyib;

Sosial xərclər

- Hesabatda SOCAR-ın 2016-cı il ərzində ödənişlərini əks etdirən 26 sayılı cədvəlin məlumatlarında sosial xərclərin **8078.6 min manat** olması göstərib
- Halbuki SOCAR-ın 2016-cı il üzrə konsolidasiya edilmiş maliyyə hesabatında Şirkətin sosial xərclərinin **148 milyon manat** olması göstərib (*mənbə: «Konsolidasiya edilmiş mənfəət və ya zərər və sair ümumi gəlir haqqında hesabat» (səh. 3) və “segmentlər üzrə mənfəət və ya zərər haqqında məlumat” (səh 35))*)
- Şirkətin hesabatlarında bu sosial xərclərin haraya və necə xərclənməsi haqqında heç bir izahat və detallı məlumatlar yoxdur
- SOCAR və BP-dən başqa digər şirkətlərin sosial xərcləri verilmir

Kvazi-fiskal fəaliyyətlər

Dövlət xərcləmələri sahəsində kvazifiskal fəaliyyət:

- SOCAR-ın maliyyə hesabatına istinadən verilən məlumat belə başlayır: *“Dövlətin müvafiq qərarlarına uyğun olaraq...”*.
- Amma nə SOCAR-ın hesabatlarında, nə də bu hesabatda dövlətin hansı qərarlarına istinad edildiyi göstərilmir və buna aydınlıq gətirilmir;

Enerjidəşiyiciləri sahəsində kvazifiskal fəaliyyət-

- SOCAR-ın 2016-cı il üzrə maliyyə hesabatının 68-ci səhifəsi (24-cü qeyd): 2016-cı ildə təbii qazın və məişət yanacağıının satışından əmələ gəlmiş zərərin kompensasiya edilməsi üçün hökumət SOCAR-a 203 milyon manat dövlət qrantı verib, 74 milyon manat da alacağı var;

Kvazi-fiskal fəaliyyətlər

Monteneqronun Kumbor ərazisindəki “Orijen Battalion” hərbi bazasında istirahət mərkəzinin yaradılması (“Portonovi”) layihəsində iştirak forması

SOCAR prezidenti R. Abdullayev 2016-cı ilin aprelində mətbuata açıqlamasında qeyd edib ki, SOCAR Monteneqroya sərmayə yatırmır:

- "Artıq neçə dəfədir biz deyirik ki, SOCAR Monteneqroya bir manat da vəsait qoymayıb. Sadəcə, SOCAR bir çox Azərbaycan şirkətləri üçün müxtəlif layihələrin icrasında vasitəçilik edir. Həmin tenderdə böyük şirkətlər iştirak edib, Azərbaycan şirkətləri SOCAR-ın brendi ilə bu tendəri udub və indi həmin işləri reallaşdırırlar. Biz, sadəcə, vasitəçilik etmişik. Bir müddətdən sonra bu prosesdən tam çəkiləcəyik və şirkətlər işlərini özləri görəcəklər"

(<http://report.az/energetika/rovneq-abdullayev-neftin-ucuzlasmasi-yeni-layihelerin-icrasina-mane-olur/>).

Yəni SOCAR-ın brendindən birbaşa ona aid olmayan fəaliyyətdə istifadə olunub

Üzləşmə prosesi və onun nəticələri

4.4-cü bölmə: HPBS-də podratçısı olan yerli şirkətlər:

- Əli-Bayramlı Neft MMC,
- Qobustan Neft MMC,
- Salyan Neft MMC və
- SGC Upstream MMC.

Əvvəlki illərin hesabatlarında bu şirkətlərin adları xarici hasilat sənayesi şirkətləri sırasında verilirdi. Bu «status» dəyişikliyinə heç bir izahı verilməyib

- “Digər yerli hasilat sənayesi şirkətləri”: SOCAR, AzGerneft MMC və AzerGold QSC.
- Əvvəlki hesabatdan fərqli olaraq builki Hesabatda Azərbaycanın təbii qazın ixrac olunduğu ölkələr, miqdarı və dəyəri ilə bağlı məlumatlar verilməyib.

Üzləşmə prosesi və onun nəticələri

- şirkətlərin qaz satışından dəyər formasında hökumətə ödədikləri vəsaitin məbləğini **84.7 milyon ABŞ dolları** çox göstərməsi məsələsinə verilən izahat suallar doğurur:
 - 1) burada söhbət SOCAR-ın AQTŞ-yə hansı borcundan söhbət gedir və niyə Azərbaycan hökumətinə çatmalı qaz gəlirlərinin böyük bir hissəsi (134.6 milyon ABŞ dolları məbləğində) AQTŞ-yə çatmalıdır?
 - 2) izahatda AQTŞ-nin qaz satışından SOFAZ-a 63.9 milyon ABŞ dolları köçürdüyü göstərilib, halbuki Hesabatın 44-cü səhifəsində üzləşmə prosesinin nəticələrini əks etdirən cədvəldə hökumətin 64.4 milyon dollar aldığı verilib. Bu fərq nə ilə bağlıdır?

Nəticələr

- MHŞT-ni tərk etdikdən sonra hökumətin şəffaflıq və hesabatlılıq sahəsində davamlı işi və ilk hesabatın vaxtında hazırlanması pozitiv qiymətləndirilməlidir;
- Komissiya ümumən MHŞT hesabatlarını statistik baxımdan yeniləyərək ənənəvi hesabat hazırlamağa üstünlük verib;
- Hökumətin hasilat sənayesində şəffaflıq və hesabatlılıq işində ən böyük çatışmazlığı – qanunverici və institusional bazanın kövrək olması - hazırkı hesabatda bir daha özünü biruzə verir;
- Hesabatın ən zəif yeri ənənəvi olaraq SOCAR-ın hesabatlılığındakı çatışmazlıqlardır;
- Hesabat ənənəvi olaraq oxucu üçün rahat və cəlbedici deyil.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm!